

OTAZNÍKY NAŠICH DĚJIN

Ján Mlynárik

Osud banderovců

a tragédie
řeckokatolické církve

Ján Mlynárik

**OSUD BANDEROVCŮ
A TRAGÉDIE
ŘECKOKATOLICKÉ CÍRKVE**

Nakladatelství Libri
Praha 2005

Vydání knihy podpořilo občanské sdružení „pro.libri“.

© Ján Mlynárik, 2005

© Libri, 2005

ISBN 80-7277-204-X

Obsah

Přežívající stíny minulosti (místo úvodu)	7
Osud banderovců – bojovníků za svobodnou Ukrajinu	10
Obraz banderovců v komunistické vědě a v povědomí obyvatelstva	10
Banderovci a ukrajinská národní ideologie	13
„Znevolnění“ Ukrajiny bolševickou mocí	16
Exilové organizace Ukrajinců – ideologie Velké Ukrajiny	19
Vstup Stepana Bandery na historickou scénu	21
Od spolupráce s Hitlerem k protinacistickému boji	24
Boje proti sovětským partyzánům a Rudé armádě	27
Bandera v mnichovském exilu – operace polské armády „Visla“	28
Banderovci na Slovensku	30
Banderovská propaganda na Slovensku před volbami 1946	33
Nátlak Varšavy a Moskvy na československou armádu – vydírání ve věci státní suverenity Československa	35
Etnická čistka Ukrajinců v Haliči – „bílé partyzány“ na Slovensku	38
Maďarská a guralská otázka – ulehčující faktory přechodu banderovců přes Slovensko	40
Banderovská propaganda na Slovensku v roce 1947 – vysvětlování boje Ukrajinců za národní svobodu	41
Husák – povinné státní udavačství banderovců	44
Vyvrcholení přechodu banderovců přes Slovensko – pomoc obyvatelstva	46
Zajetí Burlaka, únik Chromenkovy sotně – neúspěch československé armády	48
Banderovci – součást vnitropolitického boje v ČSR a nátlaku komunistů	50
Tragédie řeckokatolické církve	52
Pomsta za banderovce – viník: řeckokatolická církev	52
Řeckokatoličtí kněží v plánech Velké Ukrajiny	54
První úder proti církvi	56
Zfalšovaný historický obraz církve – příprava k likvidaci	58
Vztah řeckokatolických kněží k polonizaci, maďarizaci a k ČSR	60

Řeckokatoličtí kněží za Slovenského státu a po roce 1945	62
První soudní proces (1948)	67
„Akce P“ – rusifikace církve a rozšíření duchovní sovětizace	67
„Církevní šestka“ – hlavní orgán proticírkevního boje	70
Splývání „Akce P“ s „Akcí K“	71
Krach „malého soboru“	74
Problémy „Akce P“ – Čepičkova kritika	77
Horké léto 1950 – internace kněží	82
Krach „velkého soboru“	85
Procesy proti slovenským biskupům	89
Na závěr	91
Dodatek: Vražda Stepana Bandery	93
Literatura	95

Přežívající stíny minulosti (místo úvodu)

Koncem roku 2002 Česká televize v cyklu *Osudové okamžiky* vysílala popis konce malé jednotky československé armády v boji s banderovci. Psal se rok 1947 a na Slovensku hovořily zbraně. Šlo o boj ukrajinských jednotek utíkajících na Západ, proti nimž se postavila početná československá armáda. V boji byly oběti na obou stranách.

Co mě však zaujalo? Komentátor pořadu uzavřel tragickou událost smrti mladých slovenských chlapců tím, že byla činem „ukrajinských teroristů a fašistů“. V celém pořadu jsou banderovci charakterizováni v nejhorším duchu reakcionářství. Redaktorovi pořadu přisvědčoval i vojenský historik Jan Fiala, který této problematice věnoval hlavní část své historické tvorby a v roce 1994 o ní dokonce vydal objemnou knihu.¹ Protože tato kniha, psaná celkem v duchu normalizace, vyšla pět let po listopadové revoluci, vyvolala ve mně mnohé otazníky, na něž jsem reagoval recenzí, která nebyla uveřejněna, ale jejíž platnost nepominula. Uvádím její plné znění:

„Podle Jana Fialy vojáci československé armády v letech 1945 až 1947 splnili úkol v bojích proti zbytkům Ukrajinské povstalecké armády. Tento boj byl bojem proti zůstatkům fašismu... Autor v závěru jenom potvrzuje, co vlastně tvrdí v celé knize, že ukrajinské nacionální hnutí bylo fašistické, resp. bylo plodem ‚ukrajinského fašismu‘. To ovšem tvrdila i komunistická propaganda. Tvrdit něco podobného pět let po listopadu 1989 je nejenom anachronismus, ale i urážka spravedlivého boje jednoho ze slovanských národů.

Autor si zřejmě nepřčetl paměti profesora Václava Černého, který v poznámkách charakterizuje banderovce a jejich organizaci. Jejím cílem bylo ustavení samostatného ukrajinského státu, cílem přinejmenším tak starým jako dávná epopéje Bohdana Chmelnického až Mazepova... A teď upřímně: hodilo se na banderovce opravdu a přesně označení banditů, lupičů a zbabělců? Já, který jsem znal historii a dovedl jsem si je zasadit do rámce a na tragický závěr dlouhého hnutí jednoho ze slovanských národů, jsem si je u sebe tak nenazýval.“

Fialova kniha vychází od základu z falešné premisy, bez snahy porozumět peripetii ukrajinského osvobozovacího hnutí ve 20. sto-

¹ Jan Fiala: Zpráva o akci B. Vyšehrad, 1994, 256 stran.

letí. Jestliže dnes Ukrajinci ve svém státě stavějí Banderovi pomníky, a zřejmě vědí proč, u nás vychází kniha označující Stepana Banderu za „vůdce ukrajinských fašistů a válečného zločince“.

Banderovci pod tlakem polské armády utíkali přes ČSR do Rakouska a Bavorska. Nešlo jim o nic víc anebo míň. Proti několika stovkám prchajících postavila ČSR 15 000 mužů a honila banderovce jako lítou zvěř. Jaké to hrdinství! Byl to masový nácvik úchyty prchajících lidí na Západ před bolševismem, který se pak v ČSR po roce 1948 masově prosadil.“

Knihu recenzoval v *Lidových novinách* Miroslav Gregorovič. Jan Fiala byl v dopise redakci potěšen obsahem recenze, ale dodal, že „přes pozornost, kterou jsem věnoval **ukrajinskému fašismu a jeho představitelům**, *Zpráva o akci B* je prací především o československé armádě, jejíž podíl v bojích s banderovci byl opomíjen, snižován nebo zcela popírán, ačkoli představovala jejich rozhodující, nejpočetnější a především řídicí složku, bez níž byl **úspěch akce B** nemyslitelný“.²

Jan Fiala tedy považuje boj banderovců za výplod ukrajinského fašismu a zásah československé armády proti jejich pronikání na Západ za úspěch. Zní mi to jako vyznamenání jednotkám československé pohraniční stráže, která po čtyři desetiletí střežila československé státní hranice a střídala po každém, kdo prchal na Západ, a povraždila nemálo lidí.

Jestliže tyto nesmysly adorování vojenské moci tvrdil v roce 1994 vojenský historik a opakuje je ještě v roce 2002 komentátor televize, k čemu tady svobodné a nezávislé historické bádání je?

Jde o přežívající mýtus o zločinných banderovcích a hrdinské československé armádě, která bránila vlast, přičemž se už tehdy, měsíce před vítězným únorem, podílela na špinavé práci v rámci akce sovětské armády a těch sil, které postupně dostávaly ČSR pod sovětské jařmo. Má nezávislá demokratická historiografie tomuto trendu přitakávat?

Dnes už zhruba známe historii národů, které se bouřily proti nadvládě Sovětského svazu, a víme, že šlo o spravedlivý boj. Boj banderovců za svobodnou, nezávislou Ukrajinu byl bojem spravedlivým. Jan Fiala se chce s tímto dilematem vypořádat aspoň tím, že část ukrajinské emigrace hodnotí pozitivně, zatímco odsuzuje ukrajinský „extrémní nacionalismus“, který představovali právě banderovci.³ Tedy – exil demokratický a exil fašistický, dobrý – špatný.

² Dopis PhDr. Jana Fialy, CSc. redakci Lidových novin na recenzi Základní studie o Banderovi a jeho družích. (Archiv Lidových novin a autora – podtrhl J. M.)

³ „Dále je třeba zdůraznit (k čemuž jsem v knize nedospěl), že mezi emigrací ze sovětské Ukrajiny po roce 1917 extrémní nacionalismus patrně příliš neuspěl

Exil fašistický dle tohoto přístupu představovali banderovci, exil demokratický (ukrajinský) prý ti, kteří mezi slovanskými obyvateli Československa „nalezli útočiště“. Dnes už dobře víme, jak s tímto exilem naložil Stalin a jeho NKVD a SMERŠ (smrt špiónům), jak byl zlikvidován v sovětských gulazích. Banderovci, kterých se aspoň několik stovek zachránilo v Bavorsku a Rakousku, dopadli podstatně lépe. Stalinův aparát neznal pojem dobrý nebo špatný exil. Všichni, kteří emigrovali z „prvé vlasti socialismu“, byli zrádcové hodní zahubení, stejně tak jako vojáci ze zajatých či obklíčených jednotek Rudé armády.

Dnes víme, že banderovci představovali exil bojující proti Stalinovi a tehdy už jemu podléhající polské a československé armádě, že to byla jediná cesta k vysvobození, zatímco příslušníci demokratického exilu Ukrajiny, zůstávající na území ČSR v naději na dobrotivost „Slovanstva“ a jeho soucit, byli odsouzeni ke genocidě.

Aspoň v této základní historické zkušenosti je nám boj banderovců užitečný. Proti zlosynovi platí jen tvrdý boj a odboj, čekání na jeho dobrotu vede ke zkáze.

*Praha, 20. února 2003
Jan Mlynárik*

(Základní text byl v rámci *Rozhlasové univerzity Svobodné Evropy* odvysílán v roce 1993. Hlavním pramenem byly spisy o banderovcích v Archivu Klementa Gottwalda, které jsou dnes uloženy ve Státním ústředním archivu v Praze. Některé údaje byly doplněny z literatury po roce 1993.)

a nenalezl její všeobecnou podporu, její rozhodující část (na rozdíl od emigrace ze západní Ukrajiny, jež byla do roku 1939 součástí Polska) zůstala i za druhé světové války věrna demokratickému Československu a jeho slovanským obyvatelům, mezi nimiž našla útočiště.“ (Fiala redakci Lidových novin, 1994)

Osud banderovců – bojovníků za svobodnou Ukrajinu

OBRAZ BANDEROVCŮ V KOMUNISTICKÉ VĚDĚ A V POVĚDOMÍ OBYVATELSTVA

Slovensko se od dubna do listopadu roku 1947 stalo dějištěm dramatu Ukrajinců utíkajících před bolševickou mocí a pomstou, která je čekala ze strany Stalina a Sovětského svazu. Ukrajinci, kteří se se zbraní v ruce postavili proti stalinskému znásilnění své země, utíkali přes Slovensko a jižní Moravu do Rakouska a Bavorska. Říkali si podle svého velitele a organizátora útěku na Západ Stepana Bandery – banderovci. Česká a slovenská publicistika a historiografie je už od poválečné doby označovala za teroristy, bandity a jejich oddíly za „tlupy“. Stejně označovalo nacistické velení bojovníky národněosvobozeneckého boje; nikoli tedy partyzáni neboli bojovníci s osvobozovacím posláním, ale jednoduše „banditi“, a tak s nimi bylo i nakládáno – na místě byli popraveni, pro některé pak byla smrt až vysvobozením z mučení.

Po pádu komunismu, rozpadu Sovětského svazu a zániku komunistické diktatury se celá věc banderovců posunula do jiného světla. Nejen tím, že Banderovi postavili na Ukrajině pomník, ale i tím, že dokážeme posoudit smysl útěku lidí před bolševickým a komunistickým režimem. Tato zkušenost se stala vlastní desetitisícům Čechů a Slováků, kteří se stejně prodírali ke svobodě přes ostatné dráty strážné po zuby ozbrojenými vojáky a udávajícími civilisty v pohraničních oblastech. Osud banderovců se tak v mnohém odrazil v osudu jen o pár měsíců později utíkajících Čechů a Slováků.

Banderovcům se dávalo za vinu, že při svém přechodu Slovenskem „loupili“, tedy násilím si obstarávali potraviny; někde je však dostávali zadarmo od těch chápatějších lidí, kteří tehdy jen tušili, co se na československý stát z Východu valí. Akademické *Dějiny Slovenska* ve svém VI. svazku, vydaném v roce 1988, ale o banderovcích tvrdí toto:

„Za dobu svého působení na Slovensku terorizovali obyvatelstvo, vyvolávali psychózu strachu a nejistoty, rozšiřovali různé nepravdivé zprávy, hlavně o brzkém vypuknutí války, štváli proti ČSR a ohrožovali vnitřní bezpečnost republiky, čímž objektivně posilovali sebevědomí reakčních sil. Mezi obyvatelstvem banderovci nenašli podporu, ale buržoazní tisk i někteří církevní hodnostáři se postavili na jejich ob-

hajobu. Představovali je jako ubohé pronásledované vyhnance, kterým není třeba stavět překážky v jejich cestě na Západ, bagatelizovali nebezpečí hrozící ze strany těchto teroristických band. A luďácké podzemí se dokonce pokusilo navázat spolupráci s banderovskými „sotňami“. Boj proti banderovcům se stal součástí politického boje.“

Útěk Ukrajinců přes Slovensko rozhodně demokratické části slovenského obyvatelstva ukazoval, že je špatné, když lidé v době míru utíkají – tím zřejmě podle autorů *Dějiny Slovenska* posilovali „reakční síly“ na Slovensku. Že mezi obyvatelstvem banderovci „nenašli podporu“, je tvrzení nepravdivé. Obyvatelstvo Slovenska v roce 1946 volilo ze dvou třetin protikomunisticky a mělo pochopení pro lidi utíkající před komunismem a jeho státní mocí. Pokud by se totiž Slováci zachovali k banderovcům jako obyvatelé českých a moravských pohraničních západních a jižních oblastí, kteří zadarmo získali domy a majetky v pohraničních sudetoněmeckých oblastech a měli za to povinnost sloužit, vzdávat vděk režimu označením a udáním každého neznámého člověka, který se v pohraničí objevil – a na základě těchto denunciací byl zmařen útěk mnohých Čechů a Slováků –, stovky utíkajících banderovců by se přes poměrně rozsáhlé slovenské území nikdy na Západ nedostaly. Obyvatelstvo Slovenska se zachovalo jinak, než si to tehdy přála komunistická moc deroucí se k absolutní vládě. Utíkající neudávalo, a tak úřady nejednou musely konstatovat, že „sotně“ zmizely „beze stopy“, což je při přesunu větších množství lidí nemyslitelné. Jedinou pravdu autoři akademických dějin Slovenska mají v tom, že banderovský problém se stal součástí politického boje, a to mezi demokratickými a komunistickými silami.

Ukrajinci, podobně jako Rusové nebo jiné národy Sovětského svazu, měli s bolševickou mocí po roce 1917 otřesné zkušenosti. Po nastolení vlády nekontrolovatelného teroru utekly z bývalé ruské říše, kterou Lenin rekonstruoval do podoby Sovětského svazu, statisíce lidí. Desetitisíce se jich zastavily v tehdejší Československu, kde si díky velkorysosti vlády mohli exulanti založit vysoké a střední školy, na nichž měli převahu především Ukrajinci. Z jejich vlasti pak přicházely zprávy, že Stalin po roce 1928 na Ukrajině v rámci budování kolchozů způsobil několik vln hladomoru, jemuž padlo za oběť několik milionů Ukrajinců.

Zdá se být paradoxem, že Ukrajinci v roce 1941 vítali Hitlerovu armádu jako osvoboditelku. Stalin však udělal geniální protitah. Na Ukrajinu vyslal své emisary, kteří zorganizovali teroristické skupiny vraždící Němce. Nacistická armáda odpověděla terorem, a tak se původní plány na vybudování svobodné Ukrajiny, oddělené od Sovětského svazu či Moskvy, zhroutily. Násilí stupňovalo násilí, a tak se Ukra-

jinci nakonec postavili proti nacistům. Jakkoli proti nim bojovali, pro Stalina byli podezřelí stejně tak jako vojáci Rudé armády, kteří padli do německého zajetí nebo byli dokonce jen v německém obklíčení, z něhož se dostali. Všichni museli do gulagu – dlouhodobého vězení, o čemž Solženicyn podal přesné informace ve svém díle *Souostroví gulag*. Ukrajinci, zpočátku vítající Hitlera a potom bojující proti němu, se tak ocitli ve dvou ohnících: buď je zničí moc nacistická, nebo sovětská; dostali se mezi dva mlýnské kameny hnědé a rudé totality, neměli jinou šanci než proti oběma diktaturám bojovat, a pokud si chtěli zachránit život, utéci před nimi do svobodného světa.

Tento únik se Ukrajincům v banderovských „sotních“ nabídl po druhé světové válce. Dlouho se ale nejprve drželi v lesích kolem Haliče a západní Ukrajiny a přežívali, jak se dalo. Pokud by padli do zajetí západních armád a měli možnost tam přejít před ukončením druhé světové války, dopadli by jako vlasovci, jejichž část zajala Rudá armáda v Praze a jejím okolí, nebo Krasnovova armáda, kterou Stalinovi v Rakousku napospas vydali Angličané. Oboje znamenalo masové popravy a jen někteří tento drastický osud přežili.

A banderovci o tom věděli. Nemohli na Východ, avšak tehdy ještě ani na Západ. Museli počkat, až přijde vhodnější doba k řešení otázky vlastní sebezáchovy. Proto k jejich přechodu přes Slovensko došlo až v roce 1947. Nešlo o emigraci, jakou známe z československých zkušeností po roce 1948, šlo o holý život – stalinská genocida o tom dávala víc než dost důkazů. Patří k světlým stránkám dějin Slovenska, že jeho obyvatelé pochopili, nebo spíš instinktivně vytušili, o co jde, a poskytli Ukrajincům možnost útěku do západních zemí, hlavně Bavorska, kde našli záchranu.

Banderovci vystupovali oficiálně jako Ukrajinská povstalecká armáda (UPA), ozbrojená složka Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN). Čtenář *Encyklopedie Slovenska*, vydané roku 1977, byl však informován takto:

„Organizace ukrajinských nacionalistů měla od svého založení v roce 1929 kontrarevoluční protisovětské cíle. V době druhé světové války se spojila s německým fašismem. UPA se začala organizovat a aktivizovat na severozápadní Ukrajině po historických vítězstvích sovětské armády (...) hlavně v Bělorusku. Předstírala odpor proti německým fašistům, ve skutečnosti však bojovala proti sovětským partyzánům, terorizovala civilní obyvatelstvo... Na Ukrajině ji lid odmítl a sovětské orgány lehko potlačily. Ve východním Polsku se jim podařilo na nějakou dobu vytvořit základnu, odkud se pokoušeli narušovat poválečnou konsolidaci Polska a části sovětské Ukrajiny, a pronikali i na území Československa.“

Jaká je však skutečná historická pravda a co všechno souvisí s ukrajinskou organizací nacionalistů a její ozbrojenou složkou, kterou v poslední fázi druhé světové války a po ní banderovci představovali? Za co banderovci vůbec bojovali?

BANDEROVCI A UKRAJINSKÁ NÁRODNÍ IDEOLOGIE

Boj banderovců souvisí s historickým vývojem ukrajinského národa, s jeho emancipací a státním prosazením se na evropské scéně moderních národů. Ukrajinci jako jiné národy požadovali pro svůj národ vlastní domov, stát, v němž by nejlépe mohli rozvíjet své specifické vlastnosti a schopnosti. Ve velkém státním svazku, v ruské říši existující do roku 1917, nemohli svoji vůli po emancipaci uplatnit, jejich osud byl podobný nevládnoucím národům Rakouska-Uherska, tedy i Čechům a Slovákům. Ruská říše byla pojmenována „žalářem národů“.

Bylo jistě logické, že na místě rozpadlých monarchií, ruské i rakousko-uherské, ihned začaly vznikat nové, samostatné státní útvary, a to především z porobených národů. Bylo tomu tak i na území bývalé ruské říše. Bolševici však svým obrovským experimentem vstoupili do dějin národů bývalé carské říše, rekonstruovali ji pod svou nadvládou a na sedmdesát let zastavili přirozený národně emancipační vývoj národů bývalého carského impéria. Boj banderovců nebyl ničím jiným než bojem za národní svobodu, národnostní emancipaci Ukrajinců.

Ukrajinská národní ideologie, která byla i ideologií banderovců, vycházela z hlubokých historických tradic kyjevského státu z konce 9. století a hlavně z tradic křesťanských, když na přelomu 10. a 11. století kníže Vladimír uskutečnil christianizaci na území, kde vládl. Bylo to téměř o dvě století dříve, než se objevila první písemná zpráva o existenci Moskvy. Moskevské knížectví, základ pozdější ruské říše, vstoupilo na jeviště dějin až 420 let po vzniku kyjevského státu, který byl marxistickými historiky rétoricky přejmenován na Kyjevskou Rus.

Banderovci žili a bojovali na území bývalého haličsko-volyňského knížectví. Tady se shromažďovaly jejich síly, odtud pocházeli bojovníci za ukrajinskou emancipaci. Historie Haliče (nazývané též Červená Rus) začíná v druhé polovině 10. století, když kníže Vladimír připojil Halič ke Kyjevu. Toto území se stalo už tehdy jablkem sváru mezi Ukrajinci a Poláky, když o čtyři desetiletí dříve, v roce 1018, polský král Boleslav Chrabrý připojil Halič k Polsku. Po zániku kyjevského státu se v roce 1188 na historické mapě představilo knížectví haličsko-volyňské, které přežívalo do 13. století (obnovené v roce 1238), tedy 120 let před tím, než začalo expandovat moskevské knížectví – podra-

zy, udáváním a podvody na sousedních knížectvích. Haličsko-volyňské knížectví se aktivně podílelo na čilém evropském obchodě, hlavně na cestě Orient – Balt.

Ukrajínští vlastenci to měli zarostlé hluboko ve svém povědomí a proti supremaci Moskvy často uplatňovali právě tyto argumenty: Když v místech pozdější Moskvy běhali ještě medvědi, Kyjevci už měli vyspělý stát, který se později transformoval do silných knížectví kyjevského, volyňského a haličského. Moskva tedy z historického hlediska neměla co poroučet tomuto centru christianizace pozdější ruské říše. Když v roce 1654 Bohdan Chmelnický pod záminkou, že se Ukrajina osvobozuje z nadvlády polské, koketoval s myšlenkou sjednocení Ukrajiny s Ruskem, národně uvědomělí Ukrajinci to považovali za pohlcení Ukrajiny ruskou říší.

Ze strany Moskvy byla již ale anexe připravena: ruský zemský sněm totiž už půl roku předtím jednomyslně schválil sjednocení Ukrajiny s Ruskem. Krátce nato bylo v Moskvě oznámeno, že Rusko zahájí válku za osvobození Ukrajiny a Běloruska; na Ukrajinu se vypravila velká ruská lezeň. Původně malé moskevské knížectví nejdříve expandovalo na Sibiř a na jih, později podobně i na západ a zasáhlo Ukrajinu. Když se jeho vojska dostala až na Aljašku, proč by nemohla ovládnout i Ukrajinu?

Jenže zatímco v rusifikaci mnohých národů ruské říše, hlavně na Sibiři a Dálném východě, „Moskali“ dosáhli výsledků, v jihozápadní části státu, tedy na území obývaném Ukrajinci, přežívala hluboká historická kulturní tradice, která se porušování stavěla na odpor a zůstávala v něm v dvojím sváru: v Haliči proti polonizaci, na vlastní Ukrajině proti rusifikaci. Tento latentní, ale živý odpor trval až do doby první světové války, kdy se pro porobené národy střední a jihovýchodní Evropy – a tedy i pro Ukrajince – otevřely nové obzory.

Historickým výsledkem první světové války byl pád tří nejsilnějších dynastických dvorů v Evropě: Hohenzollernů v Německu, Habsburků v Rakousku-Uhersku a Romanovců v Rusku. Pád prvních dvou byl důsledkem prohrané války, kterou vyvolali, Romanovce svrhly vlny ruské demokratické revoluce v roce 1917, jejíž výsledky však brzy, za půl roku, uchvátili bolševici v čele s Němci hojně financovaným a ze Švýcarska přivezeným Leninem.

Ruská demokratická revoluce si osvojila hesla svobody, rovnosti a bratrství, ideály Velké francouzské revoluce a vytvořila tehdy z Ruska jeden z nejdemokratičtějších států v Evropě. K právům občana se bezpodmínečně vážala i práva národů na uznání jejich důstojnosti, svrchovanosti, suverenity a státní existence. Ruská republika svou existencí a zákonodárstvím takové možnosti vy-

tvořila. Bývalý jednotný, ucelený a přísně hlídaný „žalář národů“ se začal dezintegrovat, rozpadávat a porobené národy toho hned využily.

Za necelý měsíc po demokratické revoluci ruská vláda obnovila autonomii Finska, které bylo gubernií carské říše; Finové byli důslední a dosáhli národního a státního sebeurčení – finský zemský sněm 6. prosince 1917 vyhlásil nezávislost Finska. Ačkoli se bolševici prostřednictvím svých emisarů snažili finský vývoj k samostatnosti zastavit a koncem ledna roku 1918 rozpoutali ve Finsku občanskou válku, generál K. G. Mannerheim snahy o navrácení Finska do tehdy se formující ruské komunistické federace, lépe řečeno sovětského Ruska, překazil a na začátku května roku 1918 se demokratický režim nezávislého finského státu stabilizoval.

O navrácení Finska do bývalé ruské říše a později Sovětského svazu se ruští bolševici pokoušeli ještě několikrát, nejvýrazněji v zimní válce v letech 1939 až 1940 a potom na konci druhé světové války. Jejich snahy vždy ztroskotaly na tvrdosti finského odporu. Dějinná zkušenost Finska, které bylo od začátku 19. století součástí ruské říše, ukazovala všem národům bývalé ruské říše, jak je možné dosáhnout svobody, a hlavně, že tuto svobodu je možno vybojovat a udržet si ji.

A to platilo nejen pro období první, ale i druhé světové války a doby po ní. Jak málo tehdy chybělo, aby vítězný Sovětský svaz, podporovaný mocnostmi antifašistické koalice – Spojenými státy, Velkou Británií a Francií –, pohltit malé Finsko, které proti němu na straně Hitlera pozvedlo zbraň? Ale ruská zkušenost ze zimní války, v níž padlo za půl roku více než milion rudoarmějců, byla drastická; vojska Rudé armády v roce 1944 sice přišla na hranice Finska, ale velkoryse zemi obešla.

Bolševici sice po druhé světové válce kontaminovali finskou vnitřní politiku, hovořilo se o „finlandizaci“ jako metodě postupného podmanění, ale potom zjistili, že jejich snahy o znovuzískání Finska do Sovětského svazu jsou marné. Svou šestnáctou Republikou karelofinskou, která byla právní základnou pro pohlcení Finska, museli v padesátých letech zrušit a přeměnit ji jen na autonomní oblast.

Finskou historickou zkušenost jsme připomněli podrobněji proto, že byla příkladem a vzorem pro Ukrajince už v letech 1917 až 1920 a potom i pro banderovce po roce 1939 a po skončení druhé světové války. Ukrajina se sice do svazku ruské říše dostala o 150 let dříve než Finsko, ale její touha vysvobodit se z moskevské poroby nebyla menší. Finská zkušenost sloužila jako příklad i pro ostatní porobené státy, hlavně pro národy pobaltské, anektované Sovětským svazem po roce 1939. I tyto státy, kdysi součástí ruské říše, si v letech 1917 až 1919 vybojovaly svobodu, ale po smlouvě Ribbentrop – Molotov ze srpna 1939

ji ztratily. V bojích banderovců se Ukrajinci snažili pohlcení Moskvou zvrátit a zajistit národně a státně svobodný vývoj Ukrajiny.

„ZNEVOLNĚNÍ“ UKRAJINY BOLŠEVICKOU MOCÍ

Ukrajinské snahy o státní osamostatnění začaly sice o něco později než finské, ale zazněly o to důrazněji. 28. června 1917 se v Kyjevě utvořila centrální rada, která postupně přecházela od požadavku autonomie Ukrajiny uvnitř Ruska k požadavku úplného státního osamostatnění. Ve složitých podmínkách první světové války, kdy značná část Ukrajiny byla okupovaná německými a rakousko-uherskými vojsky, se státní suverenita budovala těžko. Přesto se centrální rada stala ústřední vládou na Ukrajině, a to poté, kdy se 11. listopadu 1917 vyhlásila vládou Ukrajiny. Neměla to však lehké. Tři dny před tímto vyhlášením se bolševičtí emisáři, řízení Moskvou, snažili vyprovokovat v Kyjevě převrat, svrhnout centrální radu a dosáhnout začlenění Ukrajiny do sovětského Ruska. I když Leninova vláda už druhý den po ustanovení centrální rady, 15. listopadu 1917, vyhlásila Deklaraci práv národů Ruska, nijak to se samostatností Ukrajiny nemyslela vážně. Tady se naplno projevila bolševická schizofrenie – rozpor mezi sliby, slovy a činy.

Leninova vláda, v níž měl národnostní otázky na starosti „specialista“ Stalin, sice 16. listopadu 1917 slavnostně vyhlásila nezávislost Ukrajiny (10 dní předtím uznala nezávislost Finska a později nezávislost pobaltských republik), ale už 25. prosince 1917, tedy o pět týdnů později, zorganizovala v Charkově první sjezd ukrajinských sovětů, který vyhlásil nastolení sovětské moci v zemi. Proti oficiálně uznané centrální radě v Kyjevě jako vládě nezávislé Ukrajiny tak postavila vzdorovládu pod svým vedením v Charkově.

A následně ještě přitvrdila: nařídila útok Rudé armády na Ukrajinu. Koncem ledna roku 1918 Leninova vláda zorganizovala nové povstání proti centrální radě v Kyjevě a na zemi současně zaútočila Rudá armáda, která 8. února 1918 obsadila Kyjev. Už tehdy se Ukrajinci dostávali do kleští mezi Moskvou a Berlínem, mezi Němci a Rusy; už druhý den po pádu bolševiků do Kyjeva Německo a Rakousko-Uhersko uzavřely mír s centrální radou, čímž jí stvrdili mezinárodní statut vlády samostatného státu. Navíc přiznali centrální radě Chelmsko z bývalé kongresovky, okleštěného území Polska vymezeného Vídeňským kongresem. Současně Němci okupovali značné části Ukrajiny a vyhnali z nich Rudou armádu; jedině tak se mohla zachránit samostatnost Ukrajiny před Moskvou a bolševiky.